

Sesletimin Kavramsal Temelleri

Tarık UZUN

Tarık UZUN

SESLETİMİN KAVRAMSAL TEMELLERİ

ISBN 978-625-8516-63-0

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2025, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Aralık 2025, Ankara

Yayın-Proje: İlayda Arslan
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Tarık UZUN

Lisans derecesini 2005 yılında Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dilbilimi Bölümünden, yüksek lisans ve doktora derecelerini ise sırasıyla 2013 ve 2019 yıllarında Ankara Üniversitesi Yabancı Dil Öğretimi Programından almıştır. 2017–2018 akademik yılında Fulbright Doktora Tezi Araştırma Bursiyeri olarak Iowa State Üniversitesi Uygulamalı Dilbilim ve Teknoloji Bölümünde ikinci dilde sesletim ve anlaşılabilirlik alanlarında çalışmalar yürütmüştür. Hâlen Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulunda görev yapmakta olan Uzun, aynı zamanda IATEFL PronSIG komite üyesi ve grubun yılda iki kez yayımlanan *Speak Out!* dergisinin eş editörüdür. Akademik ilgi alanları sesletim öğretimi, anlaşılabilirlik ve yabancı aksan üzerine yoğunlaşmaktadır.

E-posta: uzuntarik@aybu.edu.tr uzuntarik@yahoo.com

ORCID No: 0000-0002-9243-963X

ÖN SÖZ

Bu kitap, ikinci dilde (D2) sesletim konusunu kuramsal ve kavramsal bir çerçevede ele alarak alana bütüncül bir bakış kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda kitabın temel hedefi, sesletimi yalnızca sesbilimsel bir olgu olarak değil, aynı zamanda iletişimsel, toplumsal ve öğretimsel boyutlarıyla değerlendirmek ve özellikle herhangi bir dilin bir D2 olarak öğretimiyle ilgilenen araştırmacı, öğretmen ve öğretmen adaylarına alanı tanıtan, yönlendiren ve düşündür-en bir kaynak sunmaktır.

Kitap, bu ana amaç doğrultusunda yalnızca sesletim alanındaki mevcut bilgileri derleyen değil, aynı zamanda yaygın eğilimleri, tarihsel gelişmeleri ve dönüşümleri ortaya koyarak tartışan bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Alanyazındaki yönelimlerin zaman içinde nasıl değiştiğini, hangi kuramsal çerçevelerin öne çıktığını ve sesletimin araştırma ile öğretim uygulamaları açısından nasıl evrildiğini göstermeyi hedeflemektedir. Ayrıca, sesletim alanının olası çalışma konularını ve araştırma boşluklarını belirleyerek yeni araştırmalara ilham verecek bir zemin oluşturmak da kitabın alt amaçları arasında yer almaktadır.

Bu doğrultuda, kitap boyunca farklı öğretim ve araştırma bağlamlarında gerçekleştirilmiş çok sayıda bilimsel çalışmaya, bunların bağlamlarına ve bulgularına yer verilmiştir. Bu örnekler, hem sesletim araştırmalarındaki hareketliliği ve çeşitliliği gözler önüne sermekte, hem de tarihsel açıdan araştırma ve öğretim yönelimlerindeki değişimleri, gelişmeleri ve dönüşümleri ortaya koymaktadır. Okuyucuların, özellikle üçüncü ve dördüncü bölümlerde tablolar halinde temel bulguları ile birlikte sunulan araştırmaları incelemeleri önerilmektedir. Bu tablolarda yer alan çalışmalar, sesletim araştırmaları alanında tarihsel düzlemde elde edilen birikimi özetlemekte ve farklı dillerde yürütülebilecek benzer nitelikteki araştırmalara yol gösterici olması umulan fikirler sunmaktadır.

Kitap bilinçli olarak Türkçe kaleme alınmıştır; çünkü her ne kadar Türkçede sesbilgisi ve sesbilim alanlarında önemli, nitelikli ve daha çok dilbilimsel yönü ön planda olan çalışmalar bulunsu da D2'de sesletim konusu Türkçe alanyazında oldukça sınırlı biçimde ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Uluslararası alanyazında hâkim olan İngilizce merkezli yönelimler, hemen hemen bütün alt çalışma alanlarında olduğu gibi sesletim araştırmalarında da çoğunlukla İngilizceye odaklanmaya ve İngilizce yazılan kaynakların baskınlığına yol açmıştır. Bu durum, önemli bir birikim oluşturmakla birlikte, farklı dillerin ses dizgelerinin ve öğrenici profillerinin tartışılmasını da sınırlamaktadır. Dolayısıyla bu kitabın en önemli amaçlarından biri de bu boşluğun doldurulmasına katkıda bulunmak ve sesletimi Türkçe düşünme, tartışma ve yeniden kavramsallaştırma olanağı sunmaktır.

Kitabın bölümlerinin içerik ve kapsamlarına değinmeden önce birkaç teknik ayrıntı ve tercihten söz etmek yararlı olacaktır. Öncelikle, bu kitap sesletimin kavramsal ve kuramsal boyutlarına odaklanmakta, dolayısıyla sınıf içi ya da dışına yönelik somut etkinlik ve uygulama önerileri sunma gayesi gütmemektedir. Diğer yandan, bu kaynakta ele alınan eğilim ve yönelimlerin, uygulama boyutu baskın yeni çalışmaların üretilmesine katkı sağlaması umulmaktadır. Bir diğer nokta ise kitapta yer yer kavramsal ve kuramsal olguları açıklamak amacıyla kullanılan örneklerin diline ilişkindir. Türkçe yazılmış ancak olası okuyucu kitlesi bakımından Türkçe de dâhil olmak üzere birçok dilin bir D2 olarak öğretimine yönelik içgörüler sunma amacındaki bu tür bir çalışmada, farklı dillerden örneklerin yer almasının çalışmaya artı değer katacağı düşünülmüştür. Bununla birlikte, daha önce de vurgulandığı üzere, alanyazında İngilizce üzerine

gerçekleştirilen çalışmaların baskınlığı göze çarpmaktadır. Bu durum kitap içerisinde de kimi zaman dilsel çeşitliliğin sınırlı kalmasına yol açmış olabileceği düşünülmektedir.

Bunlara ek olarak, kitap boyunca belirli çalışma alanları ve kavramlar Türkçeleştirilmiştir ancak kimi kısaltmalar, kavramların İngilizce karşılıkları esas alınarak ve alanyazında yer aldıkları biçimlerde kullanılmıştır (örn., *Bilgisayar Destekli Sesletim Eğitimi – CAPT*). Bu tercihin temel nedeni, söz konusu kısaltmaların uluslararası alanyazınla uyumlu biçimde kullanılmasının yararlı olacağı düşüncesidir. Ayrıca, Türkçe alanyazında henüz yerleşik olmayan ve bu çalışmayla önerilen kavram ya da alan adları için yeni kısaltmalar türetmenin kavramsal bir karmaşaya yol açabileceği öngörülmüş, bu durumu önlemek amacıyla da söz konusu kısaltmaların İngilizce temelli biçimleri benimsenmiştir. Ayrıca, kitapta teknik kavramlar ilk kez kullanıldıkları yerlerde İngilizce karşılıklarıyla birlikte verilmiştir. Bu tercih, okurların söz konusu kavramları uluslararası alanyazındaki kullanımlarıyla ilişkilendirmelerini ve konuyla ilgili ileri okumalar yapmalarını kolaylaştırmak amacıyla benimsenmiştir.

İçerik açısından kitap, sesbilimsel temellerden anlaşılabilirlik kavramına, öğretim modellerinden teknolojik yansımalara kadar sesletim alanının dört ana eksenini bir araya getirmektedir. Sesletimin kapsamı parçalı sesbirimlerle sınırlandırılmamakta, vurgu, ritim, ezgi ve durak gibi parçalarüstü veya bürünsel unsurlar da kapsamlı biçimde ele alınmaktadır. Bunlara ek olarak anlaşılabilirlik temelli öğretim yaklaşımları, öğrenici ve öğretmen tutumları, değerlendirme türleri ve teknoloji temelli uygulamalar farklı bölümlerde ancak birbirlerini besleyecek bir akış içinde tartışılmaktadır. Kitabın doğası gereği kuramsal yönü ön plandadır ve ana hatlarıyla sesletim öğretimine yönelik düzenli öğretim uygulamaları sunma amacıyla yazılmamıştır. Bununla birlikte, hem kuramsal altyapıyı incelemek isteyen araştırmacılar hem de öğretim süreçlerini daha bilinçli biçimde planlamak isteyen uygulayıcılar için kavramsal ve kuramsal temeli destekleyici bir kaynak olarak yararlı olması umulmaktadır.

Birinci Bölüm, sesletimin temel kavramlarını tanıtarak D2’de sesletim alanına giriş yapmaktadır. Bu bölümde öncelikle sesbilgisi, sesbilim ve sesletim kavramları arasındaki farklar ve kesişim noktaları açıklanmakta, ardından sesbirimlerin doğası ve dildeki işlevleri ele alınmaktadır. Parça düzeyinde ünlü ve ünsüzlerin sınıflandırılması, üretim biçimleri ve ayırt edici özellikleri tartışılmakta, parçalarüstü düzeyde ise vurgu, ritim, durak, düşünce grupları ve ezgi gibi bürünsel öğelerin sözlü iletişimdeki işlevlerine değinilmektedir. Bölüm ayrıca ses ve yazı ilişkisine değinerek, alfabenin ses temsili konusundaki sınırlılıklarını tartışmakta ve sözlü dilde algı ile üretim süreçlerinin fizyolojik, bilişsel ve algısal temellerine de odaklanmaktadır.

İkinci Bölümde, D2 sesletiminde anlaşılabilirlik kavramı, tarihsel gelişimi ve kuramsal dayanaklarıyla birlikte ele alınmaktadır. Öncelikle sözlü iletişim süreci ve bu süreçte sesletimin işlevi tartışılmakta, ardından alandaki önceliklerin zaman içinde nasıl değiştiği gösterilmektedir. Levis’in (2005) Konuşucu-Dinleyici Matrisi ve anlaşılabilirlik ilkeleri çerçevesinde iletişimin bağlama, dinleyiciye ve konuşucunun niyetine bağlı bir süreç olduğu vurgulanmaktadır. Smith ve Nelson ile Munro ve Derwing’in çalışmalarına dayalı olarak anlaşılabilirlik, anlaşılabilirlik, ak-sanlılık ve anlama çabası gibi kavramlar incelenmektedir. Ayrıca, aksanın bireysel ve toplumsal boyutları, anadili aktarımı, kimlik, anadili merkezcilik, aksan ayrımcılığı ve dinleyici eğitimi konuları üzerinden tartışılmakta, sesletimin sadece dilsel değil, aynı zamanda toplumları, insan ilişkilerini mesleki konuları yakından ilgilendirebilen bir olgu olduğu ortaya konmaktadır.

Üçüncü Bölüm, D2 öğretiminde sesletimin yerini ve önemini anlaşılabilirlik merkezli bir yaklaşımla değerlendirmektedir. Bu bölümde farklı öğretim yöntemlerinin sesletime yaklaşımı, öğrenci ve öğretmen rollerinin değişimi ve sesletim öğretimsel boyutları ele alınmaktadır. Öğrencilerin sesletimle ilgili tutum, inanış, güdülenme ve kaygı düzeyleri, öğretmenlerin sesletim öğretimine yönelik bilgi, farkındalık ve uygulama tercihleriyle ilişkilendirilerek tartışılmaktadır. Ayrıca sesletimin öğretimsel süreçlerde nasıl değerlendirilebileceği tanılayıcı, biçimlendirici ve özetleyici ölçme yaklaşımlarıyla ele alınmakta, dil yeterlik çerçevelerinde sesletime verilen önem değerlendirilmektedir. Bölümün devamında, anlaşılabilirliği etkileyen unsurların deneysel, algısal ve betimsel çalışmalardan elde edilen bulgularla nasıl tanımlandığı açıklanmakta, işlevsel yük, hata ciddiyeti, Ortak Dil Çekirdeği (ODÇ) ile Gilbert, Munro ve Derwing ve Levis tarafından geliştirilen anlaşılabilirlik temelli sesletim öğretimi modelleri karşılaştırmalı biçimde sunulmaktadır.

Dördüncü Bölümde ise teknolojinin sesletim öğretimi üzerindeki dönüştürücü etkisi ele alınmaktadır. Bu kapsamda, Otomatik Konuşma Tanıma (ASR), Bilgisayar Destekli Sesletim Eğitimi (CAPT) ve Mobil Destekli Sesletim Eğitimi (MAPT) uygulamaları gibi araçların tarihsel gelişimi, kullanım alanları ve sınırlılıkları incelenmektedir. Ses klonlama ve aksan dönüştürme teknolojilerinin öğretim ve öğrenme bağlamlarında sunduğu yenilikler, bireysel farklılıkları destekleme ve kimlik odaklı öğrenme olanakları açısından tartışılmaktadır. Yüksek Değişkenlikli Sesbilgisi Eğitimi (HVPT) örnekleri üzerinden, öğrencilerin algısal duyarlılıklarını geliştirme yolları sunulmakta, yapay zekâ temelli uygulamaların sesletim farkındalığı, geribildirim sistemleri ve kişiselleştirilmiş öğrenme süreçleri üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Bölüm teknolojinin sesletim öğretiminde geleceğe dönük olarak sunduğu fırsatları ve yeni açılımları ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın hayat bulmasına akademik bakış açıları, alan uzmanlıkları ve sürekli destekleriyle değerli katkılarda bulunan sevgili hocalarım Sıla Ay ve John M. Levis ile değerli meslektaşlarım Tuğba Akgür, İsmigül Cantürk, Beata Walesiak, Gabor Kotik, Mine Yiğiter, Gamze Güven Yalçın ve Selçuk Uzun'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu projenin ilk kıvılcımını ateşleyen ve süreci belki de benden daha büyük bir heyecanla takip ederek hem akademik hem de psikolojik desteğini her zaman yanımda hissettiren sevgili eşim Ezgi Çelik Uzun'a gönülden teşekkür ederim. Yalnızca hayata değil, çalışmaya ve emeğe de benimle aynı pencereden bakan bir hayat arkadaşım olduğu için kendimi şanslı hissediyorum.

Bu çalışmanın, D2'de sesletim alanında yürütülen araştırmalara duyulan ilgiyi artırması ve özellikle Türkçenin bir bilim dili olarak daha yaygın biçimde benimsenmesine katkı sağlaması en içten dileklerimdir. Kitabın, sesletim alanına ilgi duyan araştırmacı ve öğreticiler için yeni fikirler ve tartışma zeminleri oluşturması umuduyla, emeği geçen herkese bir kez daha teşekkür eder, tüm okurlara saygılarımı sunarım.

Dr. Tarık Uzun

Kasım, 2025

Ankara

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iv
-------------	----

1. BÖLÜM

SESLETİMİN TEMEL KAVRAMLARI

Sesbilgisi, Sesbilim ve Sesletim: Temel Alanlar	1
Sesbilgisi ve Sesbilim	1
Sesletim	2
Sesbirimler.....	3
Parça Düzeyi: Ünlü ve Ünsüzler	5
Parçalarüstü / Bürünsel Öğeler.....	6
Vurgu.....	6
Sözcük Vurgusu	7
Tümce Vurgusu / Belirginlik / Odak.....	10
Ritim.....	11
Durak ve Düşünce Grupları.....	13
Ezgi	15
Ses ve Yazı İlişkisi Üzerine.....	19
Sözlü Dilde Algı ve Üretim	23
Algı	24
Üretim	26

2. BÖLÜM

İKİNCİ DİL SESLETİMİNDE ANLAŞILABİLİRLİK: TARİHSEL VE KURAMSAL BİR BAKIŞ

İletişim Kavramı ve Sözlü İletişim	27
Sesletimde Değişen Öncelikler ve Anlaşılabilirlik	29
Levis'in (2005) Konuşucu-Dinleyici Matrisi Işığında Sözlü İletişim ve Bağlam.....	29
Levis'in (2005, 2020b) Anadili ve Anlaşılabilirlik İlkeleri	32
Bir Sözlü Dil Kavramı Olarak Anlaşılabilirliğin Hikayesi	35
Smith & Nelson (1985): Anlaşılabilirlik, Anlaşılabilirlik ve Yorumlanabilirlik.....	37
Munro ve Derwing: Anlaşılabilirlik, Anlama Çabası ve Aksanlık.....	39
Anlaşılabilirlik, Anlama Çabası ve Aksanlık Araştırmalarında Yöntem	42
Aksanın Bireysel ve Toplumsal Boyutları	45
Aradıl ve Aktarım.....	46
Aksan ve Kimlik	50
Toplumsal Bir Olgu Olarak Yabancı Aksan ve Aksan Ayrımcılığı.....	55
Anadili Merkezilik.....	57
Aksan Azaltma Çalışmaları.....	58
Aksan Farkındalığı Oluşturmada Dinleyici Eğitimlerinin Önemi	63

3. BÖLÜM

YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE SESLETİM: ANLAŞILABİLİRLİK ODAKLI ÇERÇEVE VE MODELLER

Sesletimin Yabancı Dil Öğretimindeki Konumu.....	66
Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri ve Sesletim.....	69
Sesletim Öğretimi ve Öğrenciler.....	70
Tutum ve İnanış Çalışmaları.....	70
Güdülenme ve Kaygı Çalışmaları.....	72
Öğrenme Stratejilerine Yönelik Çalışmalar.....	73
Sesletim Öğretimi ve Öğretmenler.....	74
Sesletimin Öğretilmesi.....	80
Sesletimin Değerlendirilmesi.....	85
Değerlendirme Türleri ve Sesletim.....	85
Sesletimde Tanılayıcı Değerlendirme.....	87
Sesletimde Biçimlendirici Değerlendirme.....	90
Sesletimde Özetleyici Değerlendirme.....	91
Dil Yeterlik Çerçeve Metinlerinde Sesletim.....	96
Anadili ve Anlaşılabilirlik İlkeleriyle Öğretime Genel Bir Bakış.....	98
Anlaşılabilirliği Etkileyen Sesletim Unsurları.....	101
Deneysel (Öğretim Müdahaleli) Çalışmalar.....	102
Algısal (Dinleyici Yargılarına Dayalı) Çalışmalar.....	103
Betimsel Çalışmalar.....	106
Anlaşılabilirlik Merkezli Sesletim Öğretimi: Çerçeve ve Modeller.....	107
İşlevsel Yük İlkesi.....	108
Hata Olgusu ve Hata Ciddiyeti.....	113
İngilizcenin Uluslararası Kimliği ve Ortak Dil Çekirdeği.....	119
İngilizcenin Uluslararası Rolünü Tanımlayan Kavramsal Yönelimler.....	119
Jenkins'in Ortak Dil Çekirdeği.....	121
ODÇ'nin Etkililiği.....	124
ODÇ'ye Getirilen Eleştiriler.....	125
Gilbert'in Başlangıç Düzeyi İçin Sesletim Öncelikleri.....	126
Munro & Derwing'in Sesletim Öğretimi Odak Öncelikleri.....	129
Levis'in Anlaşılabilirlik Temelli Sesletim Öğretimi Çerçevesi.....	132
Modellerin Ortak Yönleri ve Ayrışmaları.....	136
Modellerin Benzeşen Yönleri.....	137
Modellerin Ayrışan Yönleri.....	139
Diğer Dillere Yansımalar ve Aktarılabilirlik.....	139

4. BÖLÜM

DÜNDEN YARINA SESLETİM: TEKNOLOJİNİN SESLETİME YANSIMALARI

Sesletim Öğretiminde Teknoloji Temelli Yaklaşımlara Genel Bakış.....	141
Teknoloji Temelli Sesletim Uygulamaları.....	143
Otomatik Konuşma Tanıma (ASR).....	143
Tarihsel Düzlemde ASR.....	143
Sesletim Bağlamında ASR Kullanımı ve Sınırlılıklar.....	144

Bilgisayar Destekli Sesletim Eğitimi (CAPT)	148
CAPT ve Geribildirim.....	149
CAPT'in Etkililiğine İlişkin Çalışmalar.....	150
CAPT'in Sınırlılıkları.....	154
Ses Klonlama ve Aksan Dönüştürme Çalışmaları	154
Mobil Destekli Sesletim Eğitimi	158
Yüksek Değişkenlikli Sesbilgisi Eğitimi.....	162
Yapay Zekâ ve Sesletim	167
 Sonsöz	
Sesletimin Bugünü ve Geleceği Üzerine Düşünceler	173
 Kaynakça.....	178

1. BÖLÜM

SESLETİMİN TEMEL KAVRAMLARI

Bu bölümde *sesbilgisi* (İng, *phonetics*), *sesbilim* (İng, *phonology*) ve *sesletim* (İng, *pronunciation*) alanları ana hatlarıyla tanıtılacak, sesletimin yabancı dil öğretimindeki yerinin üzerinde durulduktan sonra sesbirimler, bürünsel öğeler, ses-yazı ilişkisi ile sözlü dilde algı ve üretim konuları tartışılacaktır.

1. Sesbilgisi, Sesbilim ve Sesletim: Temel Alanlar

1.1. Sesbilgisi ve Sesbilim

Dilbilimin çalışma alanlarından sesbilgisi ve sesbilim, konuşmaya temel oluşturan ses olgusunu farklı yönleriyle ele almaktadır. Sesbilgisi, ana hatlarıyla konuşma seslerinin bilimsel yöntemlerle incelenmesi ve betimlenmesini ifade eder (Ladefoged & Johnson, 2015; Roach, 1992). Bu doğrultuda, konuşma seslerinde hava basıncı kaynaklı yaşanan fiziksel değişimler *akustik sesbilgisi* (İng, *acoustic phonetics*), sesin anatomik ve fizyolojik özellikleri *eklemleyici sesbilgisi* (İng, *articulatory phonetics*) ve sesin beyindeki algılanma ve anlamlandırılma süreçleri *işitsel sesbilgisi* (İng, *auditory phonetics*) alt dalları aracılığıyla irdelenmektedir (Ergenç & Bekar Uzun, 2017).

Sesbilim ise insan dillerinde bulunan ses dizgelerini konu edinir (Carr, 2008). Konuşma seslerinin doğal özelliklerine odaklanan bir çalışma alanı olarak sesbilim, dillerde kullanılan konuşma seslerine ait görünümleri çözümler (Kelly, 2012; Topbaş & Kopkallı, 1994). Örneğin, Türkçedeki ünlü uyumu ve ünsüz benzeşmesi gibi süreçler, İngiliz İngilizcesinde ve belirli yerel aksanlarda görülen /t/ sesinin gırtlak ünsüzüne dönüşmesi (örn., *butter* - /bʌtə/ yerine /bʌʔə/) ve Japoncadaki /r/ ve /l/ seslerinin üstlendikleri işlevler sesbilimin konu başlıkları arasında yer almaktadır. Sesbilim ayrıca sesbilgisi (Börtlü, 2022; Kingston, 2007), biçimbilim (Hargus, 1993; Kunduracı, 2020; Küçükşakarya, 2020), sözdizimi (Güneş, 2020; Özgen, 2020; Selkirk, 2011), anlambilim (Wilbur, 2010; Yıldızlı, 2020) ve toplumdilbilim

(Yağlı, 2020) gibi mikro ve makro düzeydeki dilbilim alanlarıyla kuramsal düzlemde çeşitli arakesitler de oluşturmaktadır. Arakesit çalışmaları, sesbilim ile dilbilimin diğer alanlarıyla girdiği etkileşimleri incelemeleri bakımından önemlidir.

1.2. Sesletim

Türk Dil Kurumu (TDK) elektronik sözlüğüne göre *sesletim* sözcüğü, *telaffuz* ile eşanlamlı kabul edilmektedir. Türkçe alanyazında sıklıkla her iki sözcüğün aynı çalışma alanına gönderme yapmak üzere kullanıldığı göze çarpmaktadır. TDK Sözlüğünde sunulduğu biçimiyle telaffuz, “*kelimenin ses, hece, ton ve vurgu bakımından söylenişi; sesletim, söyleyiş, artikülasyon*” biçiminde tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre sesletim ana hatlarıyla, dilin sözlü değişkesindeki bileşenlerin söylenişi, bir başka deyişle üretimiyle ilgilenir. *Ses* kökü ve *sesletmek* eyleminden türetilen sesletim veya kavramın İngilizce karşılığı olan *pronounce* eylemi ve *pronunciation* sözcüğü de yüzeyde söylenişe veya sözlü üretime odaklanıyor gibi görünse de sesletimin kapsamı ve etki alanı bu çerçeveden daha geniştir.

Derwing ve Munro’ya (2015) göre sesletim, sözlü dilin üretimine ilişkin *parçalı sesbirimler* (İng., *ünlü ve ünsüzler*), *bürün* (İng. *prosody*), *ses niteliği* (İng., *voice quality*) ve *konusma hızı* (İng., *speech rate*) gibi çeşitli ses özelliklerini içine alır. Dolayısıyla tekil sesler kadar, vurgu, ritim ve ezgi gibi bürünsel öğeler ile konuşmaya özgü hız, akıcılık ve ses niteliği gibi boyutlar da sesletim kapsamında yer alır. Dalton ve Seidlhofer (1994) ise sesletimi, sesin iki temel düzlemiyle ilişkilendirir. Bunlardan ilki, diller özelindeki seslerin üretimi ve algılanmasıdır. Bu yönüyle sesletim, hem konuşucuların sesleri doğru biçimde üretmesine hem de dinleyicilerin bu sesleri duyarak ayırt etmesine gönderme yapar. İkinci düzlem ise sesin anlam inşasına etkisidir. Bu etki sesletimi, anlam aktarımının ve dolayısıyla da sözlü iletişimin anahtar boyutlarından biri konumuna getirir.

Yates ve Zielinski (2009) de sesletime getirdikleri tanımda ses-anlam ilişkisine dikkat çeker. Buna göre sesletim, konuşurken anlam oluşturmak amacıyla kullandığımız sesleri üretme biçimimizi ifade eder. Ünlü ve ünsüzlerden, bürünsel öğelere kadar geniş bir yelpazede bulunan bütün ses özellikleri konuşma sırasında birlikte hareket ederler ve birinde yaşanan zorluk diğerini de etkileyebilir. Benzer biçimde, Seidlhofer (2001a) da önerdiği tanımda sesletimi, seslerin iletişim bağlamlarında anlam oluşturmak üzere üretilmesi ve algılanması ile ilişkilendirmektedir. Bu tanımda da yine anlam ve iletişim vurgusu ön plana çıkmakta, sesletimin üretim ve algılama yönlerine vurgu yapılmaktadır. Levis’e (2018) göre ise sesletim, anlamı iletmek üzere başvuru sınıfal karşıtlıklar (örn., *sesbirimler*) ile dizgesel (örn., *sesbirimcikler*) ve bireysel değişkenlerle (örn., cinsiyet, yaş, köken) belirle-